

УДК 336.027:339.9

Рыбакова Т.О.

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

МЕТОДИ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена встановленню та обґрунтуванню складу методів фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, оскільки саме на основі методів формується система інструментів та важелів регулювання, які в сукупності визначають його економічний зміст. В статті проаналізовано підходи до формування складу фінансових методів, що є елементами фінансового механізму та визначено склад місце фінансових методів в системі методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Наведено обґрунтування сукупності методів фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності та встановлено, що така сукупність має формуватися з врахуванням структури фінансового механізму. До методів фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності запропоновано відносити митно-тарифні, валютні, фінансово-кредитні, податкові методи, страхування, інвестування.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, фінансовий механізм, державне регулювання, фінансове регулювання, фінансові методи, функції управління.

МЕТОДЫ ФИНАНСОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Рыбакова Т.А.

Статья посвящена установлению и обоснованию состава методов финансового регулирования внешнеэкономической деятельности, поскольку именно на основе методов формируется система инструментов и рычагов регулирования, которые в совокупности определяют его экономическое содержание. В статье проанализированы подходы к формированию состава финансовых методов, являющихся элементами финансового механизма и определено состав и место финансовых методов в системе методов государственного регулирования внешнеэкономической деятельности. Представлено обоснование совокупности методов финансового регулирования внешнеэкономической деятельности и установлено, что такая совокупность должна формироваться с учетом структуры финансового механизма. К методам финансового регулирования внешнеэкономической деятельности предлагается относить таможенно-тарифные, валютные, финансово-кредитные, налоговые, методы, страхование, инвестирование.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, финансовый механизм, государственное регулирование, финансовое регулирование, финансовые методы, функции управления.

METHODS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY FINANCIAL REGULATION: THEORETICAL ASPECTS

Rybakova T.

The purpose of the article is to identify and substantiate the composition of foreign economic activity financial regulation methods, since it is on the basis of methods that a system of tools and regulatory instruments is being formed, and they collectively determine the economic content of regulation. In the article the approaches to the formation of financial methods being the financial mechanism elements are analyzed. The place of financial methods in the system of foreign economic activity state regulation methods is specified and their composition is determined. A set of foreign economic activity financial regulation methods is grounded and established to be formed taking into account the financial mechanism structure. The following methods of foreign economic activity financial regulation are proposed: customs-tariff, currency, financial and credit, tax methods, insurance, investment.

Keywords: foreign economic activity, financial mechanism, state regulation, financial regulation, financial methods, management functions.

Постановка проблеми. Глобальні виклики сьогодення висувають високі вимоги до економічного розвитку країни, який в значній мірі залежить від розвиненості її зовнішньоекономічних зв'язків. За цих умов проблема регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) набуває важливого науково-практичного значення.

В умовах глобальної нестабільності розвинені країни світу надають перевагу використанню здебільшого фінансових та грошово-кредитних методів регулювання економіки. Їх дія заснована на зацікавленості економічних суб'єктів у виборі таких варіантів поведінки, що відповідали б цілям державної економічної

політики. Це значною мірою стосується ЗЕД як сфери господарської діяльності, яка найбільш вразлива до коливань світової кон'юнктури. Здійснення державою адекватного сучасним вимогам фінансового регулювання ЗЕД сприятиме максимально ефективному використанню переваг міжнародної економічної інтеграції та обмеженню впливу негативних наслідків глобалізації.

Методи фінансового регулювання ЗЕД поряд з іншими елементами системи регулювання, такими як інструменти і важелі, є базовими категоріями, що визначають сутність регулювання. Концептуалізація визначення складу методів фінансового регулювання ЗЕД є підґрунтям для формування системи його інструментів і важелів. В зв'язку з цим дослідження цих методів має велике значення як для розвитку теорії фінансів, так і для практичних аспектів реалізації фінансової та зовнішньоекономічної політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній науковій фаховій літературі з фінансів достатньо широко висвітлені питання функціонування фінансового механізму та фінансового регулювання. Вони представлені в працях таких вітчизняних вчених, як М.М. Артус, В.Д. Базилевич, О.Д. Василик, О.П. Кириленко, О.М. Ковалюк, С.Л. Лондар, С.В. Львовичкін, В.М. Опарін, В.І. Оспішев, А.М. Поддєрьогін, В.М. Федосов, І.Я. Чугунов, С.І. Юрій та інші. Зарубіжні науковці концентруються здебільшого на практичних аспектах фінансового впливу держави на економіку. Проблемами фінансового регулювання ЗЕД як окремої сфери фінансового регулювання, враховуючи ієрархічність ЗЕД, переймалися вітчизняні науковці О.В. Бречко, В.О. Васюренко, Г.В. Дурицька, С.М. Кваша, В.Є. Крупін, В.В. Мацьків, Г.І. Філіна та інші. В рамках зазначених напрямів наукових досліджень фінансові методи вивчаються як складові елементи системи фінансового регулювання.

Аналізуючи останні дослідження і публікації, можна відзначити, що досі існує певна незгодженість у розумінні сутності фінансових методів. Уваги науковців заслуговують такі питання, як встановлення чітких співвідношень між фінансовими методами та іншими елементами фінансового механізму (інструментами, важелями), вироблення єдиного підходу до формування сукупності методів в структурі фінансового механізму, удосконалення класифікації методів державного регулювання ЗЕД. Пропонований науковцями склад методів фінансового регулювання ЗЕД потребує обґрунтування, що сприятиме розумінню його сутності з позицій системного підходу.

Мета статті. Метою статті є встановлення та обґрунтування складу методів фінансового регулювання ЗЕД на основі аналізу підходів до формування складу фінансових методів як елементів фінансового механізму та фінансових методів в системі методів державного регулювання ЗЕД.

Виклад основного матеріалу. Фінансове регулювання ЗЕД являє собою одну зі сфер фінансового регулювання, де в якості об'єкту регулювання виступають економічні відносини, пов'язані із здійсненням ЗЕД.

В дослідженнях вітчизняних вчених, присвячених регулюванню ЗЕД, існує єдність поглядів щодо необхідності віднесення методів регулювання до його складових. Саме на основі методів формується система

інструментів та важелів регулювання, які в сукупності визначають його економічний зміст.

Метод – це систематизований спосіб досягнення результату на основі певних регулятивних принципів пізнання та дії. Виходячи зі змісту фінансів як економічної категорії, фінансові методи слід розглядати як сукупність способів досягнення певних результатів, заснованих на економічних відносинах в процесі створення і розподілу фондів грошових коштів.

Система фінансових методів – це сукупність фінансових способів, які використовують у фінансовій діяльності господарські суб'єкти та держава для виконання своїх функцій [1, с. 55]. В теорії фінансів можна відзначити два основних підходи щодо формування складу фінансових методів, які включаються дослідниками до фінансового механізму.

Згідно з першим підходом, викладеним в працях С.І. Юрія, О.П. Кириленка, А.Д. Шеремета, Р.С. Сайфуліна, до структури фінансового механізму в якості фінансових методів автори відносять окремі функції фінансового управління: фінансове планування, фінансове оперативне управління, фінансовий контроль, а також фінансове забезпечення і фінансове регулювання. Останні є методами прямої дії, решта – методами забезпечення такої дії [2, с. 203]. На думку відомих вітчизняних вчених-економістів С.Л. Лондаря, С.В. Львовичкіна, В.М. Опаріна, В.М. Федосова, фінансове забезпечення та фінансове регулювання є ключовими підсистемами фінансового механізму, а фінансові методи діють безпосередньо в системі фінансового регулювання та є по суті методами розподілу – сальдовим і нормативним. Як відзначають С.Л. Лондар та О.В. Тимошенко, на їх основі здійснюються фінансове планування, фінансове оперативне управління, фінансовий контроль [3].

Другий підхід, якого дотримуються науковці О.М. Ковалюк, М.М. Артус, В.І. Оспішев, А.М. Поддєрьогін, полягає у віднесенні до фінансових методів, що є елементами фінансового механізму, широкого спектру різних за способом дії категорій, серед яких планування, прогнозування, інвестування, кредитування, фінансування, страхування, оподаткування, ціноутворення, господарський розрахунок, дисконтування, фондоутворення, матеріальне стимулювання, фінансовий контроль, оренда, лізинг, система розрахунків, факторинг, заставні операції, трансфертні операції, трастові операції. Даний підхід передбачає, по суті, поєднання в понятті «метод» як фінансових методів, сформованих згідно з першим підходом, так і фінансових інструментів, фінансових важелів та фінансових відносин.

В дослідженнях, присвячених ЗЕД, загальноприйнята класифікація методів її державного регулювання відсутня, але найбільш поширеним є виділення груп методів за класифікаційними ознаками характеру державного регулювання (адміністративні та економічні) та способу здійснення (тарифні і нетарифні), при чому більшість науковців класифікують інструменти державного регулювання за способом їх здійснення: митно-тарифні і нетарифні [4, с. 116]. В рамках означених груп фінансові методи державного регулювання ЗЕД відносяться дослідниками до нетарифних (зокрема нетарифних економічних) та економічних, при чому в групі економічних методів фінансові методи здебільшого не відокремлюються, адже вважаються

науковцями складовою частиною економічних. Таким чином, серед фінансових методів регулювання ЗЕД (в дослідженні ЗЕД на рівні міжнародних економічних відносин – фінансові методи торговельної політики) відзначаються:

- фінансово-кредитні (субсидіювання, кредитування, демпінг, імпорتنі депозити);
- податкові (податкові пільги для експортерів певних товарів);
- страхування.

За іншою класифікаційною ознакою «за характером державного регулювання ЗЕД» науковці виділяють методи валютного регулювання [4, с. 115], але в традиційних підходах до класифікації вони не розглядаються як фінансові.

Як можна побачити з досліджень, перелік методів державного регулювання ЗЕД, які науковці відносять до фінансових, є доволі обмеженим та значно вузьким, ніж фінансових методів взагалі. На наш погляд, це може бути пояснено певною розбіжністю між характером застосування саме понять «фінансові методи регулювання ЗЕД» та «методи фінансового регулювання ЗЕД». Перше розглядається з точки зору приналежності до певних груп методів державного регулювання ЗЕД і в багатьох дослідженнях навіть не виділяється окремо. Друге передбачає, виходячи з сутності фінансового регулювання як об'єкту дії методів та як структурної підсистеми фінансового механізму, вплив цих методів на цілісну систему фінансових процесів у суспільстві. Стосовно ЗЕД як об'єкту фінансового регулювання, мова йде про фінансові процеси, пов'язані зі здійсненням ЗЕД на всіх її рівнях. Це дає підстави визначати склад методів фінансового регулювання ЗЕД, враховуючи структуру фінансового механізму, який включає передусім ціни, податки, мита, пільги, штрафи, санкції, дотації, субсидії, банківський кредитний і депозитний проценти, облікову ставку, тарифи [5, с. 369; 1, с. 52].

Такий підхід знайшов відображення в працях, присвячених дослідженню фінансово-економічного регулювання ЗЕД [6-8], де до складу методів фінансового регулювання ЗЕД, поряд із фінансово-кредитними методами, податковими методами та страхуванням, автори відносять валютні та митно-тарифні. Так, в праці В.О. Васюренка на підставі порівняльного аналізу найбільш поширених поглядів щодо визначення методів фінансового регулювання ЗЕД автор робить висновок про те, що фінансове регулювання ЗЕД переважно розглядається з точки зору кредитно-грошових, податкових, митних, страхових, бюджетних та валютних відносин [7, с. 110].

Таким чином, з урахуванням наукових поглядів на систему фінансових методів в складі фінансового механізму, підходів до класифікації методів державного регулювання ЗЕД та її фінансового регулювання, склад методів фінансового регулювання ЗЕД має формуватися виходячи з наступних положень.

1. Поділ системи фінансових методів в структурі фінансового механізму за сутністю і змістом на функціональні підсистеми [9, с. 7], що відображають функції фінансово-економічних методів та функції фінансових відносин. Такі методи, як фінансове планування, прогнозування, аналіз, стимулювання, контроль є по суті елементами системи управління фінансами, що

відображають функції управління, в той час як інвестування, кредитування, оподаткування, страхування відображають процес руху грошових коштів між суб'єктами.

2. Розуміння фінансового регулювання як підсистеми фінансового механізму, що відповідає його функціонуванню на основі руху грошових коштів. Відтак, доцільно розмежувати функції фінансового управління й фінансові методи та вести мову про існування в системі фінансового регулювання власних функцій управління, що забезпечують дію фінансових методів.

3. Виокремлення ЗЕД як багатомірної, багаторівневої та цілісної системи господарювання в якості об'єкта фінансового регулювання та дослідження фінансового регулювання ЗЕД як однієї зі сфер фінансового регулювання. В системі фінансового регулювання ЗЕД методи мають відображати способи впливу на фінансові відносини, пов'язані зі здійсненням ЗЕД.

Спираючись на вищевикладене, сукупність методів фінансового регулювання ЗЕД в системі фінансового механізму можна зобразити в такий спосіб (рис. 1).

Отже, варто погодитися з точкою зору вітчизняних науковців щодо складу методів фінансового регулювання ЗЕД та додатково її обґрунтувати з урахуванням запропонованих положень.

Так, митно-тарифні методи державного регулювання ЗЕД складають його основу. За способом здійснення вони являють собою окрему групу, але в аспекті дослідження фінансового регулювання ЗЕД їх слід розглядати як фінансові методи впливу, оскільки існує прямий зв'язок між митно-тарифними заходами та ціноутворенням, яке є одним з фінансових методів в структурі фінансового механізму. Мито як важливий елемент митно-тарифного регулювання, виконуючи фіскальну функцію, є класичним інструментом фінансової політики держави.

Приналежність валютних методів до методів фінансового регулювання ЗЕД обумовлюється тим, що валютні методи є фінансовими по суті, адже валютні відносини пов'язані з використанням в міжнародних відносинах валюти як грошової одиниці, а кредитно-грошова і валютна політика є складовими елементами фінансової політики держави [1, с. 56-59] в структурі фінансового механізму організації економіки.

Інвестування в дослідженнях [6, 8] не розглядається як фінансовий метод, але інвестиції, інвестиційні пільги та обмеження, інвестиційні гарантії належать до інструментів реалізації фінансово-кредитного методу регулювання ЗЕД. На наш погляд, важливим є розгляд інвестування, яке є одним з найважливіших та найактивніших фінансових методів [1, с. 57], в якості окремого методу фінансового регулювання ЗЕД. Це може бути пояснено, по-перше, загальноприйнятими науковими поглядами щодо структури фінансового механізму, згідно з якими інвестування (поряд із кредитуванням, оподаткуванням і страхуванням) належить до групи його функціональних підсистем, що відображають функції фінансових відносин, тобто процес руху фінансових коштів. По-друге, міжнародний рух капіталу, що здійснюється в формі прямих і портфельних інвестицій, є однією з основних форм міжнародних економічних відносин, а інвестиційна політика – важливою складовою як фінансової, так і зовнішньоекономічної політики держави.

Висновки. За результатами дослідження теоретико-методологічних підходів до формування системи фінансових методів в структурі фінансового механізму та підходів до класифікації методів державного регулювання ЗЕД можна зробити висновок, що методи фінансового регулювання ЗЕД слід розглядати в значно ширшому аспекті, ніж фінансові методи її державного регулювання.

До методів фінансового регулювання ЗЕД належать митно-тарифні, валютні, фінансово-кредитні, податкові, страхування, інвестування. Фінансове планування, фінансове оперативне управління, матеріальне стимулювання, фінансовий контроль, що є фінансовими методами в структурі фінансового механізму, в системі фінансового регулювання ЗЕД слід розглядати як функції управління, що забезпечують дію фінансових методів.

Подальші дослідження мають бути проведені в напрямку конкретизації складу інструментів і важелів фінансового регулювання ЗЕД, в яких виявляється дія методів, що підлягали дослідженню.

Рис. 1. Методи фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в системі фінансового механізму

1. Ковалюк О.М. *Методологічні основи фінансового механізму. Фінанси України. 2003. № 4. С. 51-59.*
2. Бурденюк Т., Свірський В. *Теоретичні засади фінансового механізму Економічний аналіз. 2012. №. 10 (2). С. 201-205.*
3. С.Л. Лондар, О.В. Тимошенко. *Фінанси: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Вінниця: Нова книга, 2009. 384 с.*
4. Борисенко О. П. *Комплексний підхід до систематизації методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Економіка та держава. 2012. №. 12. С. 115-117.*
5. Райсберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б. *Современный экономический словарь. М.: ИНФРА-М. 1999. 496 с.*
6. Мацьків В.В. *Теоретичні основи фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2012. Вип. 8 (1). С. 279-290.*
7. Васюренко В.О. *Економічний зміст фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємства: теоретичні аспекти питання. Економіка розвитку. 2011. № 4 (60). С. 108-112.*
8. Дурицька Г. В. *Економічне регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислового виробництва: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Львів, 2007. 26 с.*
9. Шитунінова О.В. *Розвиток фінансово-економічного механізму підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 / Суми, 2002. 20 с.*

E-mail: taryb@ukr.net